

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Штомпель Костянтин, аспірант кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0009-0001-2113-3852

E-mail: kostyashtompel@gmail.com

У статті розкрито особливості комунікативної компетентності соціального працівника та її значення для його професійної діяльності.

Автором здійснено аналіз наукових, навчально-методичних джерел з метою виокремлення основних підходів до визначення поняття «комунікативна компетентність»; проведено аналіз компетентностей майбутнього соціального працівника, що підтверджує актуальність термінологічного та теоретико-практичного підходу до комунікативної компетентності як важливої навички в сучасному суспільстві, яка сприяє налагодженню результативних соціальних і професійних зв'язків, підтримці взаєморозуміння, зменшенню конфліктів і досягненню визначених цілей.

Ключові слова: комунікативна компетентність, соціальна робота, соціальний працівник, професійна діяльність соціального працівника, молодіжна робота, молодіжний працівник.

COMMUNICATIVE COMPETENCE IN THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF A SOCIAL WORKER

Shtompel Kostiantyn, PhD student at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0009-0001-2113-3852

E-mail: kostyashtompel@gmail.com

The article reveals the features of the communicative competence of a social worker and its significance for his professional activity.

The author analyzed scientific, educational and methodological sources in order to identify the main approaches to defining the concept of "communicative competence". Among the different approaches to defining the concept of "communicative competence", we conditionally distinguish two groups: some interpret the phenomenon under study as a set of communicative abilities, skills and knowledge adequate to communicative tasks and sufficient for their solution, others – as a system of internal resources necessary for building effective communicative action in a certain range of situations of interpersonal interaction, the ability of a person to communicate in labor and educational activities, using various types of speech communication, to satisfy his own intellectual needs of the individual. It has been established that the terminological approach to communicative competence as an important skill in modern society, which contributes to the establishment of effective social and professional relationships, maintaining mutual understanding, reducing conflicts and achieving certain goals, is generalized.

An analysis of the competencies of a future social worker has been conducted, which confirms the relevance of the terminological and theoretical and practical approach to communicative competence as an important skill in modern society, which contributes to the establishment of effective social and professional relationships, maintaining mutual understanding, reducing conflicts and achieving certain goals.

The formation of communicative competence of future social workers is an urgent problem and an

important task of educational institutions that provide professional training for such specialists. Communicative competence of future specialists in the field of social work is a set of knowledge, skills and abilities necessary for effective interaction with people in various social situations, revealing the ability to understand the needs of others, establish and maintain positive relationships, communicate effectively, resolve conflicts and work in a team.

Key words: *communicative competence, social work, social worker, professional activity of a social worker, youth work, youth worker.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Удосконалення підготовки майбутнього фахівця у системі професійної діяльності «людина-людина» пов'язане з необхідністю навчити його вільно користуватися різноманітними мовними засобами в різних комунікативно-мовленнєвих умовах і насамперед у їхній безпосередній професійній діяльності, навчити їх культурі спілкування. Тому, в системі професійної підготовки є актуальним питання формування комунікативної компетентності у майбутніх фахівців у галузі соціальної роботи – процесу, який передбачає розвиток навичок ефективного спілкування, взаємодії з людьми та вирішення соціальних проблем. Цей процес охоплює знання мов, вміння працювати в команді, розуміння соціальних ролей та норм, а також здатність до адаптації та емпатії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання професіоналізму в цілому та комунікативної компетентності працівників соціальної сфери досліджуються українськими науковцями, представниками різних наукових галузей, такими як Б. Глядик, Л. Петришин, В. Кульчицький, Т. Кульчицький [4], Н. Майструк, М. Кабанцова [10], В. Коваленко, Д. Марценюк [6], О. Шевчук [20], К. Олійник [13], Н. Левицька [12], Годлевська [5], та ін. [17].

Питання професійної підготовки та формування відповідних професійних компетентностей майбутніх молодіжних працівників є предметом досліджень Н. Левченко, Н. Коляди, О. Кравченко, Н. Сейко, та ін. [9; 18].

Мета статті – розкрити особливості комунікативної компетентності соціального працівника та її значення для його професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до теми дослідження першим завданням став аналіз наукових, навчально-методичних джерел з метою виокремлення основних підходів до визначення поняття «комунікативна компетентність». З'ясовано, що вперше термін «комунікативна компетенція» використав американський лінгвіст Д. Хаймс, відповідно до слів якого сутність комунікативної компетенції полягає у внутрішньому розумінні ситуаційної доречності мови на основі притаманних людині знань та вмінь успішного й ефективного спілкування [22, с. 9].

В цілому дослідники, теоретики і практики по-різному підходять до його трактування, а саме:

- складова і фундаментальна характеристика професійної компетентності «залежно від звершення, яке реалізовує соціальний працівник у різних видах професійної діяльності, а саме налагодження, підтримка і розвиток ефективної взаємодії з клієнтом чи іншими учасниками соціального процесу» (Н. Майструк, М. Кабанцова) [10, с. 72];

- складне інтегративне, цілісне психічне утворення, яке «визначає успішність у соціальному та професійному середовищі, яка у своїй структурі містить три компоненти: когнітивну, емоційну та поведінкову» (В. Коваленко, Д. Марценюк) [6, с. 76];

- «узагальнена комунікативна властивість особистості, що включає розвинуті комунікативні здібності, сформовані уміння і навички міжособистісного спілкування, знання про основні його закономірності та правила. Таким чином, сформована комунікативна компетентність надає можливість фахівцю успішно вступати у різного

роду (вербальні та невербальні, усні й письмові) контакти для вирішення комунікативних задач (передачі інформації, ведення переговорів, встановлення та підтримки контактів, інші)» (Л. Гавриляк) [3, с. 71];

- «здатність особистості встановлювати, застосувати і підтримувати у конкретному спілкуванні знання мови, способи взаємодії та необхідні контакти з оточуючими людьми, певна сукупність знань, умінь та навичок роботи у групі, що забезпечують ефективне спілкування, передбачають уміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти й бути зрозумілим для партнера у процесі спілкування» [7];

- «здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування. Вона передбачає уміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера по спілкуванню, володіння різними соціальними ролями. Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. Цей досвід набувається не тільки у процесі безпосередньої взаємодії, а також опосередкованої, в тому числі з літератури, театру, кіно з яких людина отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії і засоби їх вирішень. У процесі опанування комунікативної сфери людина запозичає з культурного середовища засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних і візуальних форм» [7];

- «здатність встановлювати та підтримувати необхідні контакти з іншими людьми; для ефективної комунікації необхідне досягнення взаєморозуміння партнерів і розуміння ситуації та предмета спілкування; система внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації в певному колі ситуацій міжособистісної взаємодії» [19];

- «комунікативна компетентність передбачає такий рівень взаємодії з оточуючими, який дозволяє особі в межах своїх здібностей і соціального статусу успішно функціонувати в суспільстві, а також наявність життєвого досвіду, ерудиції, наукових знань та ін.» [19];

- «здатність ефективно і доречно спілкуватися з іншими людьми, використовуючи відповідні мовні, невербальні та соціальні засоби. Вона включає не лише вміння передавати інформацію, але й здатність розуміти і враховувати контекст, культурні та соціальні особливості співрозмовників, а також використовувати різні комунікативні стратегії для досягнення взаєморозуміння та успіху в спілкуванні» [16];

- «сукупність знань, умінь і навичок, що містять: функції спілкування й особливості комунікативного процесу; види спілкування й основні його характеристики; засоби спілкування (вербальні та невербальні); види слухання і техніки його використання; специфіку взаємодії з різними співрозмовниками; форми і методи ділової взаємодії; технології та прийоми впливу на людей; методи генерування ідей та інтеграції людей для конструктивної комунікації; самопрезентацію і стратегію успіху» (Н. Бутенко) [1, с. 225].

- «необхідний людині рівень сформованості досвіду, умінь і навичок міжособистісної взаємодії, що дозволяє успішно функціонувати в суспільстві з урахуванням власних здібностей і соціального статусу» (Т. Вольфовська) [2, с.13];

- «здатність індивіда налагоджувати та підтримувати необхідні контакти в соціумі, сукупність знань, умінь і навичок у сфері вербальних і невербальних засобів для адекватного сприйняття й відображення дійсності в різноманітних ситуаціях спілкування» (Л. Мамчур) [11, с. 204];

- сукупність знань, умінь, навичок організації міжособистісної взаємодії, яка характеризується вміннями толерантного спілкування вербальними і невербальними

засобами мовлення, впливу на співрозмовника, побудови конструктивного діалогу, вирішення конфліктних ситуацій, емоційної саморегуляції тощо [17, с. 27].

Отже, з-поміж різних підходів до визначення поняття «комунікативна компетентність» умовно виокремлюємо дві групи: одні трактують досліджуваний феномен як сукупність комунікативних здібностей, умінь і знань, адекватних комунікативним завданням і достатніх для їх вирішення, інші – як систему внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікативної дії в певному колі ситуацій міжособової взаємодії, здатність людини спілкуватись у трудовій і навчальній діяльності, використовуючи різні види мовленнєвого спілкування, задовольняти власні інтелектуальні потреби особистості.

Однак, узагальненим є термінологічний підхід до комунікативної компетентності як важливої навички в сучасному суспільстві, яка сприяє налагодженню результативних соціальних і професійних зв'язків, підтримці взаєморозуміння, зменшенню конфліктів і досягненню визначених цілей.

На думку дослідників, комунікативна компетентність студентів є сукупністю різних компетенцій (лінгвістичної, фонетичної, морфологічної, синтаксичної і лексикологічної), що визначають правила вербальної та невербальної взаємодії та соціолінгвістичної спрямованості [17, с. 28].

Тому, основними складниками комунікативної компетентності майбутніх фахівців дослідники визначають: «володіння мовними якостями та особливостями мовленнєвої поведінки; ефективне використання жанрового розмаїття професійного мовлення; володіння логічними й мовними засобами аргументації; знання законів спілкування в різноманітних ділових та професійних ситуаціях; уміння вести телефонні розмови, ділові бесіди, ділове листування тощо» [17, с. 28].

Наведені вище визначення дозволили розглядати комунікативну компетентність як професійну комунікативну компетентність соціального працівника – фахівця у галузі соціальної роботи, яка «являється складною, емоційно-навантаженою діяльністю, яка потребує особливих вимог до професійних якостей соціального працівника» [6, с. 75].

Дослідники, теоретики і практики одностайні в думці, що всі професійні завдання, які стоять перед соціальним працівником, «вирішуються за допомогою спілкування, а правильно застосувавши окремі компоненти комунікативної компетентності соціальний працівник може значно покращити рівень соціальних послуг. ... Професійна компетентність соціального працівника не може бути сформована повною мірою без такої важливої складової як комунікативна компетентність. Адже лише через належну готовність до комунікативної діяльності можуть проявитися будь-які інші сформовані якості (В. Коваленко, Д. Марценюк) [6, с. 75–77].

Проведений у дослідженні аналіз компетентностей майбутнього соціального працівника [21] підтверджує актуальність термінологічного та теоретико-практичного підходу до комунікативної компетентності як важливої навички в сучасному суспільстві, яка сприяє налагодженню результативних соціальних і професійних зв'язків, підтримці взаєморозуміння, зменшенню конфліктів і досягненню визначених цілей.

В умовах нормативних змін у площині галузей знань та спеціальностей (наказ МОН України від 19.11.2024 № 1625) нова спеціальність І10 Соціальна робота та консультування потребує оновлення і зміст підготовки майбутніх соціальних працівників в цілому та у рівні сформованості комунікативних навичок як основи консультативної роботи.

В контексті означених змін питання необхідності формування у майбутніх соціальних працівників комунікативної компетентності набуває ще більшої актуальності. Тому, одним із основних інструментів та індикаторів рівня його професійної діяльності є

комунікативна компетентність, щоб «швидко налагодити контакт з однією людиною або групою людей, вловити настрій, визначити установки та очікування, переконати та надихнути, і постійно підтримувати позитивну активну позицію взаємодії, а також поєднувати та комплексно застосовувати основні компоненти комунікативної компетентності [10, с. 72].

Ефективним засобом формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців є молодіжна робота – «комплекс заходів молодіжної політики, що орієнтовані на молодь та проводяться разом із молоддю і для молоді засобами неформальної освіти у вільний для молоді час, спрямований на надання можливості молоді розвиватись самостійно; ці заходи також націлені на покращення умов особистого і соціального розвитку молодих осіб відповідно до їхніх потреб та можливостей, сприяють їхньому духовному та фізичному розвитку» [15, с. 34].

В Україні підготовка фахівців до молодіжної роботи здійснюється як засобами неформальної освіти (програма «Молодіжний працівник», тренінги, семінари), так і формальної (освітні програми за ОС «бакалавр», «магістр»). Освітні компоненти (обов'язкові та вибіркові), що впроваджені в ЗВО України в контексті реалізації освітніх програм різних рівнів вищої освіти, спрямовані на підготовку високоякісних кадрів у сфері молодіжної роботи з високим рівнем володіння професійними комунікативними компетентностями, а саме: «Молодь у сучасній громаді», «Проектна діяльність у молодіжній роботі», «Теорія і практика молодіжної роботи», «Молодіжна робота», «Молодіжна робота у сфері дозвілля та волонтерства», «Сучасні практики молодіжної роботи», «Організація та інфраструктура молодіжної роботи», «Соціальне проектування в молодіжній роботі», «Тренінгові технології в молодіжній роботі», «Менеджмент молодіжної роботи» [14], та ін.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Отже, формування комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників є актуальною проблемою і важливим завданням закладів освіти, що здійснюють професійну підготовку таких фахівців. Комунікативна компетентність майбутніх фахівців у галузі соціальної роботи є комплексом знань, навичок та умінь, необхідних для ефективної взаємодії з людьми у різних соціальних ситуаціях, виявлення здатності розуміти потреби інших, встановлювати та підтримувати позитивні стосунки, ефективно спілкуватися, вирішувати конфлікти та працювати в команді. З-поміж перспектив подальших досліджень в означеному напрямі – теоретико-практичні основи формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців з молодіжної роботи – молодіжних працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бутенко Н. Ю. Комунікативна майстерність викладача. К. : КНЕУ, 2005. 336 с.
2. Вольфовська Т. Комунікативна компетентність молоді як одна із передумов досягнення життєвої мети. *Шлях освіти*. 2001. № 3. С. 13–16.
3. Гавриляк Л. Комунікативна компетентність як складова професійної підготовки сучасного фахівця. *Scientific journal «ΛΟΓΟΣ. The art of scientific mind»*. 2019. №3. С. 70–73.
4. Глядик Б. М., Петришин Л. Й., Кульчицький В. Й., Кульчицький Т. Р. Сутність соціокомунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери. *Актуальні питання розвитку науки та інновацій. «Освітня аналітика України»*. 2024. № 1 (27). С. 34–45.
5. Годлевська Д.М. Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах педагогічного університету : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2007. 23 с.
6. Коваленко В. В., Марценюк Д. В. Комунікативна компетентність як складова професійної компетентності соціального працівника. *Young Scientist*. № 4 (80). April, 2020. С. 75–77.

7. Комунікативна компетентність, її складові. URL: https://pidru4niki.com/90380/sotsiologiya/komunikativna_kompetentnist_skladovi#google_vignette (дата запити: 21.07.2025).
8. Комунікативна професійна компетентність як умова взаємодії соціального працівника з клієнтом / За ред. А.І. Капської. К. : ДЦССМ, 2003. 87 с
9. Кравченко Оксана, Омельченко Світлана, Коляда Наталія. Магістерська програма підготовки соціальних працівників: нормативно-правові засади. Професійно орієнтовані завдання з навчальної практики у системі професійної підготовки здобувачів з соціальної роботи. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2025. Вип. 1(14). С. 131–146.
10. Майструк Н. О., Кабанцова М. О. Професіоналізація комунікативної компетентності соціального працівника. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2011. Вип. 3(11). С. 70–74.
11. Мамчур Л. І. Комунікативна компетентність особистості : її роль і значення в успішному спілкуванні. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2006. Ч. 2. С. 203–209.
12. Левицька Н. С., Москаленко В. В. Особливості соціально-перцептивної компетентності працівників соціальної сфери. *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПНУ*. 2011. Том XIII, ч. 1. С. 251–257.
13. Олійник К. С. Характеристика комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників як невід'ємного складника професіоналізму. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 18(2). С. 50–54.
14. ОПП «Соціальна робота». Факультет соціальної та психологічної освіти. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. URL: <https://fspou.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/07/Binder1-1.pdf> (дата запити: 28.07.2025).
15. Підготовка майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи: теорія і практика : монографія / Наталія Володимирівна Левченко ; [наук. ред. Н. М. Коляда] ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. К. : Компринт, 2023. 423 с.
16. Психологічна енциклопедія. Український психологічний ХАБ. URL: <https://www.psykholoh.com/post/%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D1%86%D0%B5> (дата запити: 19.07.2025).
17. Рабецька Н. Л. Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери як педагогічна проблема. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16 : Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. 2017. Вип. 29. С. 25–29.
18. Сейко Наталія, Котловий Сергій, Літяга Інна. Професійно орієнтовані завдання з навчальної практики у системі професійної підготовки здобувачів з соціальної роботи. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2025. Вип. 1(14). С. 165–173.
19. Складові комунікативної компетентності педагога. Основа: видавнича група. URL: <https://osnova.com.ua/skladovi-komunikativnoi-kompetentnosti-pedagoga/?srsltid=AfmBOopjV9WXrsPkPBRYzZqFMnuSIB46pD4xpZPG0o5XVtd4wplwajcb> (дата запити: 18.07.2025).
20. Шевчук О. Формування комунікативної компетенції майбутніх соціальних працівників засобами тренінгових технологій. *Соціальна робота та соціальна освіта*. Вип. 1(4), 2020. С. 97–104.
21. Штомпель Костянтин. Формування комунікативної компетентності у майбутніх соціальних працівників засобами молодіжної роботи. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2024. Вип. 2 (13). С. 202–208.
22. Hymes D. On Communicative Competence // C.J. Brumfit and K. Johnson (eds.). *The Communicative Approach to Language Teaching*. London, 1979. P. 5–27.

REFERENCES

1. Butenko N. Yu. *Komunikatyvna maisternist vykladacha*. K. : KNEU, 2005. 336 s.
2. Volfovskaya T. *Komunikatyvna kompetentnist molodi yak odna iz peredumov dosiahnennia zhyttievoi mety*. Shliakh osvity. 2001. № 3. S. 13–16.
3. Havryliak L. *Komunikatyvna kompetentnist yak skladova profesiinoi pidhotovky suchasnoho fakhivtsia*. Scientific journal «АГОНОС. The art of scientific mind». 2019. №3. S. 70–73.
4. Hliadyk B. M., Petryshyn L. Y., Kulchytskyi V. Y., Kulchytskyi T. R. *Sutnist sotsiokomunikativnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi sfery. Aktualni pytannia rozvytku nauky ta innovatsii*. «Osvitnia analityka Ukrainy». 2024. № 1 (27). S. 34–45.

5. Hodlevska D.M. Formuvannia profesiinoi komunikativnoi kompetentnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv v umovakh pedahohichnoho universytetu : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.05 / Natsionalnyi pedahohichnyi universytet im. M.P. Drahomanova. Kyiv, 2007. 23 s.
6. Kovalenko V. V., Martseniuk D. V. Komunikativna kompetentnist yak skladova profesiinoi kompetentnosti sotsialnoho pratsivnyka. Young Scientist. № 4 (80). April, 2020. S. 75–77.
7. Komunikativna kompetentnist, yii skladovi. URL: https://pidru4niki.com/90380/sotsiologiya/komunikativna_kompetentnist_skladovi#google_vignette (data zapytu: 21.07.2025).
8. Komunikativna profesiina kompetentnist yak umova vzaiemodii sotsialnoho pratsivnyka z kliientom / Za red. A.I. Kapskoi. K. : DTSSM, 2003. 87 s
9. Kravchenko Oksana, Omelchenko Svitlana, Koliada Nataliia. Mahisterska prohrama pidhotovky sotsialnykh pratsivnykiv: normativno-pravovi zasady. Profesiino oriietovani zavdannia z navchalnoi praktyky u systemi profesiinoi pidhotovky zdobuvachiv z sotsialnoi roboty. Sotsialna robota ta sotsialna osvita. 2025. Vyp. 1(14). S. 131–146.
10. Maistruk N. O., Kabantsova M. O. Profesionalizatsiia komunikativnoi kompetentnosti sotsialnoho pratsivnyka. Visnyk NTUU «KPI». Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo. 2011. Vyp. 3(11). S. 70–74.
11. Mamchur L. I. Komunikativna kompetentnist osobystosti : yii rol i znachennia v uspishnomu spilkuvani. Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. 2006. Ch. 2. S. 203–209.
12. Levytska N. S., Moskalenko V. V. Osoblyvosti sotsialno-pertseptivnoi kompetentnosti pratsivnykiv sotsialnoi sfery. Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPNU. 2011. Tom KhIII, ch. 1. S. 251–257.
13. Oliinyk K. S. Kharakterystyka komunikativnoi kompetentnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv yak nevidiemnoho skladnyka profesionalizmu. Innovatsiina pedahohika. 2019. Vyp. 18(2). S. 50–54.
14. OPP «Sotsialna robota». Fakultet sotsialnoi ta psykholohichnoi osvity. Umanskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Pavla Tychyny. URL: <https://fspo.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/07/Binder1-1.pdf> (data zapytu: 28.07.2025).
15. Pidhotovka maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do molodizhnoi roboty: teoriia i praktyka : monohrafiia / Nataliia Volodymyrivna Levchenko ; [nauk. red. N. M. Koliada] ; MON Ukrainy, Umanskyi derzh. ped. un-t imeni Pavla Tychyny. K. : Kompyrnt, 2023. 423 s.
16. Psykholohichna entsyklopediia. Ukrainnyi psykholohichnyi KhAB. URL: <https://www.psykholoh.com/post/%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D1%86%D0%B5> (data zapytu: 19.07.2025).
17. Rabetska N. L. Formuvannia komunikativnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv sotsionomichnoi sfery yak pedahohichna problema. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriia 16 : Tvorchia osobystist uchytelia: problemy teorii i praktyky. 2017. Vyp. 29. S. 25–29.
18. Seiko Nataliia, Kotlovyy Serhii, Litiaha Inna. Profesiino oriietovani zavdannia z navchalnoi praktyky u systemi profesiinoi pidhotovky zdobuvachiv z sotsialnoi roboty. Sotsialna robota ta sotsialna osvita. 2025. Vyp. 1(14). S. 165–173.
19. Skladovi komunikativnoi kompetentnosti pedahoha. Osnova: vydavnycha hrupa. URL: <https://osnova.com.ua/skladovi-komunikativnoi-kompetentnosti-pedagoga/?srsltid=AfmBOopjV9WXrsPkPBRyzZqFMnuSlB46pD4xpZPGOo5XVt4wplwaJcb> (data zapytu: 18.07.2025).
20. Shevchuk O. Formuvannia komunikativnoi kompetentsii maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv zasobamy treninhovykh tekhnolohii. Sotsialna robota ta sotsialna osvita. Vyp. 1(4), 2020. S. 97–104.
21. Shtompel Kostiantyn. Formuvannia komunikativnoi kompetentnosti u maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv zasobamy molodizhnoi roboty. Sotsialna robota ta sotsialna osvita. 2024. Vyp. 2 (13). S. 202–208.
22. Hymes D. On Communicative Competence // C.J. Brumfit and K. Johnson (eds.). The Communicative Approach to Language Teaching. London, 1979. P. 5–27.